

DEĞİŞEN ÇEVİRİ ANLAYIŞININ ÇEVİRMEN UYGULAMALARINA ETKİSİ

CHANGE IN THE UNDERSTANDING OF TRANSLATION AND ITS EFFECT ON TRANSLATOR PRACTICES

Coşkun DOĞAN¹

ÖZ: Çeviri etkinliği insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Çeviri etkinliğinin kullanımı, insan medeniyetinin gelişimine büyük katkılar sunmuştur. Dünyada yaşanan gelişmeler gerek sosyal gerek siyasi yaşam içerisinde sürekli olarak çeviri etkinliğini görmek olasıdır. Uygarlığın gelişimine paralel olarak çeviri etkinliği de gelişmiş ve çalışma alanı gittikçe genişlemiştir. Bu süreç içerisinde çeviri anlayışı da değişmiş ve bu değişiklikler çevirinin öznesi konumunda olan çevirmen tutum ve davranışlarına da yansımıştır. Teknolojik gelişmeler, iletişim ve ulaşım alanına büyük olanak sunmuştur. Bu nedenle tüm dünyada insan hareketlilikleri artmış ve farklı dil ve kültüre sahip toplumlar daha kolay bir araya gelme olanakları bulmuşlardır. Bu bağlamda farklılıklar birbirlerini anlamak ve tanımak için ortak dil olan çeviri etkinliğine gereksinim duymuşlardır. Daha önceleri bağımsız bir bilim alanı olamayan ancak diğer bilimsel alanlarla disiplinler arası çalışmalara katkı sunan çeviri etkinliğinde değişim söz konusu olmuş ve çeviribilim özgün bilimsel alan olmuştur. Özellikle kültür ve toplumsal odaklı çeviri çalışmaları, çevirmen profili de değişime zorlamıştır. Çevirmen, artık dil bilmenin yanında her iki dilin ait olduğu kültürleri ve toplum yapılarını tanımak zorunda kalmıştır. İşte bu anlamda çevirmen, farklılıklar arasında iletişimi gerçekleştirirken, daha önce farklılıklar arasında oluşan düşmanca yaklaşımları ortadan kaldıracak toplum uzmanı rolünü de üstlenmiştir. Bu çalışmada değişen çeviri faaliyeti anlayışı ve bunun çeviri faaliyetini yürütmekle yükümlü olan çevirmenin rolü üzerindeki etkisi incelenecektir. Bu bağlamda farklı diller arasında iletişim kurma becerisine sahip olan çevirmenin kaynak taraması yoluyla kültürlerarası önyargıların giderilmesinde ve farklılıklar arasındaki mesafelerin ortadan kaldırılmasındaki rolü üzerinde durulacaktır.

Anahtar sözcükler: Çeviri, çevirmen, değişim

ABSTRACT: Translation activity is a phenomenon as old as human history. The use of translation activity has made great contributions to the development of human civilization. It is possible to see constant translation activity in the developments in the world, both in social and political life. In parallel with the development of civilization, translation activity also developed and the field of study gradually expanded. During this process, the understanding of translation has also changed and these changes are reflected in the attitudes and behaviors of the translator, who is the subject of translation. Technological developments have provided great opportunities in the field of communication and transportation. For this reason, human mobility has increased all over the world and societies with different languages and cultures have found opportunities to come together more easily. In this context, differences required the activity of translation, which is a common language, in order to understand and recognize each other. There has been a change in the translation activity, which was not an independent field of science before but contributed to interdisciplinary studies with other scientific fields, and translation studies has become a unique scientific field. Especially culturally and socially focused translation studies have forced the translator profile to change. In addition to knowing the language, the translator now has to know the cultures and social structures to which both languages belong. In this sense, while the translator carries out communication between differences, he also assumes the role of a social expert who will eliminate the hostile approaches that previously occurred between differences. In this study, the changing understanding of translation activity and its impact on the role of the translator who is responsible for implementing the translation activity will be examined. In this context, the role of the translator, who has the ability to communicate between different languages, will be emphasized in eliminating intercultural prejudices and eliminating the distances between differences through resource scanning.

Keywords: Translation, translator, change

Bu makaleye atf vermek için:

Doğan, C. (2024). Değişen çeviri anlayışının çevirmen uygulamalarına etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(3), 2260-2267.

Cite this article as:

Doğan, C. (2024). Change in the understanding of translation and its effect on translator practices, *Trakya Journal of Education*, 14(3), 2260-2267.

¹ Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü, Edirne/Türkiye, e-mail:coskundogan2002@yahoo.de, ORCID: orcid.org/0000-0002-6072-2721

EXTENDED ABSTRACT

Due to technological developments, there is great mobility in the field of communication and transportation in the world today. The increasing mobility of people in the international arena has provided opportunities for societies with different languages and cultures to come together more easily. In this context, differences have needed translation as a common language to understand and recognize each other. Translation has become a common language of humanity. However, translation activity, which has been the field of study within the boundaries of linguistics with language analysis, has become an independent scientific field by experiencing a paradigm shift due to its interdisciplinary studies with other scientific fields and its ever-expanding fields of study.

Especially in the last quarter century, the international mobility of people and the indispensable elements of cultural exchange tools in all societies have necessitated translation studies with a cultural and social focus. In this sense, there has been an understanding of change in translation practices and in this context, the translator profile has also been forced to change. In addition to knowing the language, the translator now has to know the cultures and social structures of both languages. In this sense, the translator has assumed the role of a social expert who will eliminate the hostile attitudes that previously existed between differences while communicating across differences.

Introduction

Translation is one of the oldest human activities in the historical process. Since human beings are social and culture-oriented beings, they need language, which is a linguistic bridge, to understand those who are different from themselves and to be understood by those who are different. The medium of communication between differences is the language of translation and the subject of translation activity is the translator. Translation is not only the act of transferring words into a different language, but also the effort of analyzing the structures of cultures for the promotion of the society in which they are applied, bringing together different cultural values while carrying out the translation activity between different languages.

In this context, the emergence of intercultural communication and the necessity for societies with different dynamics to live together have necessitated translation activities and translators who are versatile. Based on this idea, a translator, in addition to knowing different languages, is someone who brings different cultures and societies together at a common point and prepares the ground for them to live together in harmony.

Translation has become an intercultural sociological activity with its socio-cultural oriented dimension. In the last quarter of a century, translation activity has experienced a paradigm shift from linguistics, which focuses on scientific studies on language solutions, and has become a unique branch of science. The relationship of translation activity with different scientific disciplines has led to an increase in the types of translation while expanding its fields of study. In this context, the translator has moved away from his/her classical role as a linguistic intermediary and has assumed the role of a cultural and social expert.

Method

In this study, the changing understanding of translation activity and its impact on the role of the translator who is responsible for implementing the translation activity will be examined. In this context, the role of the translator, who has the ability to communicate between different languages, will be emphasized in eliminating intercultural prejudices and eliminating the distances between differences through resource scanning.

Findings

Translation has experienced a paradigm shift in the last hundred years. Translation has shifted from linguistic analysis and linguistic communication to cultural and social studies. The fields of study of translation have expanded. For this reason, translation has carried out interdisciplinary research with different scientific fields. Thus, translation has become a unique and independent discipline under the name of translation studies. This situation is reflected in translator studies. Translators have had to change their behaviors and attitudes towards cultural and social translation. This is in line with today's world structure.

Discussion and Conclusion

Especially in the last quarter of the century, the society and culture-oriented changes in the field of translation have made the translator a free subject of translation activity. This freedom is a flexibility that is not restricted to the source or the target text, but also emphasizes the translator's social capital. The translation activity in which the translator is the subject is realized within the framework of the recognition of both languages, cultures and social structures between which a bridge of communication is built. In addition, translation studies conducted in this context shed light on and contribute to interdisciplinary studies in different scientific fields.

In translation studies where social and cultural-oriented practices have gained importance, it is seen that the role of the translator has also changed, i.e. he/she has ceased to be only a specialist in transferring between different languages. With the change in translation activity practices, the translator, who creates a new cultural product, has tended to pay more attention to ensure that the integrity of the source text is not destroyed and that it is well understood in the target culture. In a culture-oriented translation approach that meets the expectations of the target society, the translator is expected to know the details of the counterculture and to be a good text writer within the framework of his/her own cultural characteristics.

As an intellectual and cultural art of translation, translation is an intercultural meeting point. The architect who builds the bridge of communication that brings differences together is the translator himself/herself. For this reason, the translator's habitus comes to the fore in the social and culture-oriented understanding of translation. With the change in the understanding of translation activity, it has emerged that there should not be a translator identity that reveals the differences between the source culture and the target culture, but on the contrary, there should be expert translators who will enable the differences to accept each other within the framework of their own uniqueness and enable them to live in harmony.

GİRİŞ

İnsanın tarihsel süreç içerisinde gerçekleştirdiği en eski eylemlerden biri çeviri etkinliğidir. İnsan toplumsal ve kültür odaklı bir varlık olduğu için, kendinden farklı olanı anlama ve kendinin de farklı olanlar tarafından anlaşılması için dilsel bir köprü olan dile ihtiyaç duymuştur. Farklılıklar arasında iletişim aracı çeviri dilidir ve çeviri etkinliğinin öznesi de çevirmendir. Çevirmenlik, sadece sözcükleri farklı dile aktarma eylemi değil, çeviri etkinliğini farklı diller arasında gerçekleştirirken, farklı kültürel değerleri de buluşturan ve kültürlerin uygulandığı toplumun tanıtımı için yapılarını da analiz etme uğraşısıdır.

Hızlı teknolojik gelişmeler, dünyada uluslararası ilişkileri ve insan hareketliliklerini arttırmıştır. Özellikle iletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan gelişmeler, farklı sosyo-kültürel dokuya sahip toplumların çeşitli nedenlere dayalı olarak kolay bir araya gelmelerine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda kültürlerarası iletişimin oluşması ve farklı dinamiklere sahip toplumların bir arada yaşama zorunlulukları, çeviri etkinliğini ve çok yönlü olarak donanımlı çevirmenleri gerekli kılmıştır. Bu düşünceden hareketle, çevirmen, farklı dilleri bilmenin yanında, fark kültürleri ve toplumları ortak bir noktada buluşturan ve onların bir arada uyum içerisinde yaşamalarına zemin hazırlayan kimsedir.

Çeviri etkinliği sosyo- kültürel odaklı boyutuyla, kültürlerarası bir sosyolojik eyleme dönüşmüştür. Dil çözümleri üzerine bilimsel çalışmalar yapan dilbiliminden ayrılarak son çeyrek yüzyılda paradigma değişimi yaşamış çeviri etkinliği özgün bir bilim dalı olmuştur. Çeviri etkinliğinin farklı bilimsel disiplinlerle olan ilişkisi, çalışma alanlarını genişletirken, çeviri türlerinin artmasına da neden olmuştur. Bu bağlamda çevirmen de klasik görevi dilsel aracı durumundan uzaklaşarak, bir kültür ve bir toplum uzmanı rolü yükümlülüğü altına girmiştir.

Çevirmen, farklı kültürel ürünlerini ve toplumsal değerlerini, erek kültüre tanıtılmasında köprü görevini üstlenmektedir. Çevirmen de belli bir sosyo-kültürel yapının parçasıdır. Çevirmen, kendi toplum yaşamında sergilediği davranış biçiminin benzerini çeviri eyleminde de kendi özneliği çerçevesinde belli bir karar verme işlem geliştirmektedir. Fakat çeviri etkinliğinde, çevirmen sadece dil içi sözcüklerle çalışmamaktadır. Bu anlamda çevirmenin, dilin dayanağı olan kültür ve konuşulduğu toplum yapısıyla da yakından ilgilenmesi gerekmektedir. Bu da çeviri metninin, çevirmen tarafından yeniden üretilmesi anlamına gelmektedir.

Çevirinin Tanımı Ve Önemi

Çeviri ile ilgili oldukça çok tanım yapılmıştır. Çeviri en basit farklı diller arasında anlamaya yönelik gerçekleştirilen eylem olarak tanımlanabilir. Ancak çeviri için mutlaka iki farklı dilin olmasına gerek yoktur. Çeviri bireyin kendi dilini geliştirmesi ve her bir adımda yeni eylem ve nesnelere tanınması anlamına da gelmektedir. İnsanın dünyaya gelmesiyle birlikte, ilk çeviri etkinliğini ebeveynler gerçekleştirmektedir. Çeviri, yaşamsal öneme sahip bir olgudur. Farklı olanı, bilinmeyen ve anlaşılmayanı anlama çabası çeviri

etkinliğini gerekli kılmıştır. İnsan yaşamının her bir aşamasında bireyin gelişimine bar araç olmuştur. Bugün çeviri alanında teknolojik araçlar girmiş olsa bile, çeviri etkinliğinin bir insan etkinli, kültür ve yaşamsal birikimi olduğu doğrusunu yok sayamaz. Bu bağlamda çeviri etkinliği, insanın kendi öz benliğine dönerek medenileşmesinin en önemli merkezi olmuştur (www.nettercume.com.tr). Her ulusun kendine özgü ulusal dili vardır, ancak çeviri insanlığın ortak dilidir. Özellikle bilişim çağında tüm insanlığı yakından etkileyen gelişmeler ve sorunların ortak çözümü için ortak eylem planları, çeviri etkinliğini önemli hale getirmiştir.

Toplumsal bir varlık olan insan için iletişim kurmak her zaman en temel yaşamsal gereksinimlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda önce kendi kültür içi sonra farklı kültürler arasında kurulan iletişimi daha da ileriye götüren insanoğlu, karşı kültürü tanımak için çözümlemeye yoluna gitmiştir (Doğan, 205:9). Çeviri etkinliği, son çeyrek yüzyıla kadar dilbilimin sınırları içerisinde bir alan iken, farklı bilimsel disiplinlerle olan araştırmalarda yer alması ve çalışma alanının genişlemesi nedeniyle kendine özgün bağımsız bir bilim dalı olmuştur. Çeviri etkinliği, çeviribilim adı altında değişen yeni kimliği ile artık, sözcük ve sözcük öbekleri çalışmalarını bırakmış onun yerine kültürlerarası arabuluculuk şeklinde çalışmaları konu edinmiştir. Göktürk (1986) çeviriyi, dillerin dili olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle çeviri dillerin ötesinde bir dildir. Çeviri hem farklı kültürler arasında bir dilsel aktarım aracı hem de dünyada yaşanan tüm gelişmelere ulaşabilmenin tek yoludur. Çeviri, ulusal kültürün gelişimine katkı sağlamaktadır. Bunun yanında kültürün önemli bir konuma gelmesinde ve şekillenmesinde de rol oynamaktadır (Aksoy, 2000: 55). Kültür odaklı çeviri etkinliği, kültürel kimliklere de çok boyutluluk kazandırmış ve ilgili ülkelerin bilimsel yaklaşımlarını etkilemiştir. Bu bağlamda çeviri, değişen kimliği ile çevirinin önemini yadsımayan ülkelerin geniş ölçekli ve yaratıcı kimlikler kazanmasında rol oynamıştır (Yazıcı, 2004: 43). Mounin (1963), çevirinin iki farklı çift dillilik durumu ve her ki dil arasında buluşma noktası olduğunu söylerken ve kültürlerarası farklılığın çeviri işleminde dikkat edilmesi gereken bir olgu olduğuna işaret etmiştir (Akt: Yalçın, 2015: 38). Bu bağlamda çeviri yoluyla kazanılan bilgilerin önemi yadsınamaz.

Çeviri, iki farklı dil arasında kurulan iletişim köprüsü olması nedeniyle, dilsel ve kültürel sınırları aşmış bir etkinliktir. Özellikle değişen çeviri anlayışında, çevirinin erek kültür lehine yönelmesi ve erek metnin işlevinin konu edinilmesi, çeviribilimin araştırma konusu haline gelmiştir (Arı, 2014: 36). Bu bağlamda erek metnin işlevinin belirlenmesi, çevirinin toplumsal boyutunu da gündeme getirmiştir. Yeni paradigma ile birlikte çevirinin kültürel yönü dışında sosyolojik yönü de ön plana çıkmıştır. Çeviri etkinliği artık kültür olgusunun pratikte uygulandığı toplumsal yapının tanınmasını da gerektirmektedir. Bu değişimle birlikte çeviri ne bir dilsel etkinlik, ne salt çevirmen ya da çeviri sürecidir. Çeviri etkinliği artık tüm toplumsal yapıları yakından etkileyen olgudur ve toplumsal yaşamın merkezinde dir (Arı, 2014; 36).

Tarih öncesinden bugüne kadar çeviri ve çevirmenleri, farklı uluslar, ırklar, kültürler ve anakaralar arasında yaşamsal bir bağlantı aracı olmuş, çevirmenler sayesinde dilsel engeller ortadan kalkmış ve bunun sonucunda elde edilen kazanımlar, yazının icat edilmesiyle çeviri etkinliği aracılığı ile farklı toplumları etkilemiş ve onların kültürlerinin gelişimine fayda sağlamıştır. Bunun en güzel örneği, 72 çevirmenin 72 günde aktarıldığı söz konusu edilen Septuaginta, İbraniceden Eski Yunancaya Eski Antlaşma çevirisi, M.Ö. 247 yılında ortaya çıkmıştır. Mısır hiyerogliflerin analizinde önemli bir rol oynayan Rosetta Taşında ise (M.Ö. 196) benzer metin hem Mısırca hem de Eski Yunanca olarak bulunmaktadır (www.wikipedia.org). Yine yazılı çeviri anlamında bilinen en eski ve büyük çeviri ortaçağ döneminde yapılan 14.yüzyılda Geoffrey Chaucer'in yaptığı Chaucer Boethius'un Latince eserinin çevirisidir. Bu eser, (Roman De La Rose) önce Fransızcaya sonra İngilizceye çevirilmiştir (www.google.com).

Çevirmenliğin Tanımı ve Görevi

Çevirmenlik, hem yazılı hem de sözlü olarak dünyada var olan farklı diller arasında bağlantı kurmak işlemidir. Çevirmen, farklı dil ve kültüre sahip bireyler arasında çeşitli semboller aracılığı ile dilsel iletişim sağlamaya çalışan kimsedir. Belli bir amacı gerçekleştirmek için başvuru çeviri eylemini uygulamaya sokan sorumlu kimsedir. İletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler farklı dil ve kültüre sahip ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırarak tek dünya oluşumuna neden olmuştur. Küreselleşme adı altında farklı soyo-kültürel kimliklere sahip insanların bir araya geldiği ve birlikte yaşamak zorunda oldukları bir dünya oluşturuldu. Bu bağlamda çeviri etkinliği göz ardı edilemeyecek bir dilsel anlaşma aracı haline geldi. Kucuradı'ye (1980) göre; bir dilde üretilen eseri başka bir dilde üretmen çevirmen, müzikteki virütöz görevini üstlenmiş kişi rolündedir. Ancak büyük zorluklarla uğraşmak zorundadır. Çevirmen hem metnin aslına bağlı kalmak hem de hedef dilin kendisine çizdiği sınırlar içerisinde hareket etmek zorundadır (Akt: Baykan, 2005:179). Çevirmen, kaynak olan bir dilden diğer yani erek dile metnin anlamını bozmadan ve dilin taşıdığı kültürel değerleri atlamadan ayrıca bir uzaman olarak metnini özünü göz ardı etmeden aktaran kişiye denir (www.kutupercume.com/tr).

Hönig (1982), çevirmeni farklı kültürler arasında köprü inşa eden uzman olarak tanımlamaktadır. Çevirmen, A ve B arasındaki mesafeyi aşmak için uğraşmaktan çok, her ikisi arasında sağlam bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır. Ayrıca Hönig (1982) bir kültürden diğerine aktarma işi yapan çevirmeni bir gemi kaptanına benzetmekte ve geminin bir malı kaynak limandan alıp, farklı limanlara uğradıktan sonra hedef limana götürmesi gibi ifade etmektedir (Akt. Tosun, 2017:266). Bu aşamada çevirmenin uzmanlığı, her aşamada karşılaştığı zorlukları, kendi bilişsel sermayesi ile aşmayla kendini göstermektedir. Aynı engin denizlerde meydana gelen sert rüzgârları, dalgaları aşmak gibi çevirmen de çeviri etkinliğinin her aşamasında kendi edindiği deneyimlerden faydalanmaktadır. Çevirmenlik uğraşı, çok çalışmayı ve farklı kültürleri araştırmayı gerektirmektedir. Aksi halde çevirmen kültürlerarasında bir aktarım yapması zorlaşmaktadır.

Çeviri etkinliği, iki farklı eylemden oluşmaktadır. Bunlar, sözlü çeviri ve yazılı çeviridir. Sözlü çeviri geçmiş tarihi bilinmemekle beraber, nerdeyse insanlık tarihi kadar eski olduğu belirtilmektedir. Ancak yazılı çevirinin, yazının bulunmasıyla birlikte yazının farklı alanlarda kullanılması, özellikle farklı dillerde yazılmış dinsel metinlerin çevrilmesi zorunluluğu ile ortaya çıkmıştır. Sözlü çeviri yapan çevirmenler sadece karşılıklı anlaşma temelinde dilsel aktarım yaparken, yazılı çeviri etkinliğini gerçekleştiren çevirmenler, dillerin ana sözcük dizgisini bilmek, doğru ve seçici olmak zorundadırlar. Gerek sözlü gerekse yazılı çeviri etkinliği ile uğraşan çevirmenlerin temel görevleri, kaynak dilden hedef dile aktarım esnasında en az anlam kaybı ile dilsel aktarım eylemini gerçekleştirmektir (Sunel, 1988:158).

Bireyler doğduğu toplumların üyesidir. Bu anlamda çevirmen de üyesi olduğu toplumun kabul edilen değerleri çerçevesinde toplumsallaşmaktadır. Ammann'a (2008) göre, her birey gibi çevirmen de aidiyeti olan toplumun para-ve "diakültürlerinden " etkilenmektedir. Çevirmenin kişiliği içinde yaşadığı kültür tarafından şekillenmektedir. Nesilden nesile aktarılan "parakültürden " etkilenen çevirmen, yaşamı boyunca o kültürün etkisinde kalarak kendi "idokültürünü " oluşturmaktadır. Çevirmen, ilk anlarda diğer kültürel öğelerden yalnızca etkilenirken, zamanla mesleğinde yeni kazanımlar ve deneyimler elde ettikçe, ait olduğu kültürle olan eğiliminde farklılık olabilmektedir. Kendi kişisel gelişimi ile zamanla kültürü etkilemeye başlar (Akt. Erkurt, 2014: 30). Çevirmen, toplumsal etmenlerden soyutlanmış veya her türlü gelişmeye kapalı şekilde olan kimse değildir. Aksine sürekli olarak kendi dışında olanlara etkileşim içerisinde. Böylelikle toplumun en küçük temel yapı taşları olan bireyler ve onları temsil eden kurumlar çevirmenin kararlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirlemektedir (Tunalı, 2006: 79).

Çeviribilim bağımsız bir bilimsel disiplin olmasıyla birlikte, alanda araştırma yapan kimseler çeviri eylemini toplumsal bağlamında ele almışlardır. Kapsam alanı gittikçe genişleyen çeviri toplumun beklentileri göz önüne alınarak ve kültürel ürün yanında toplumsal bir ürün olarak değerlendirilmeye başlanılmıştır. Bu bağlamda çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmen olgusu da ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda çevirmen kendi habitusuyla (kişisel tarihi, toplumla kurduğu ilişkiler ve yaşadığı deneyimler) çeviri sürecine şekil veren biri olarak kabul görmüştür. Çevirmenin habitusu, erek metnin ortaya çıktığı çeviri esnasında verdiği kararları yakından etkilemektedir (Kutluay Yılmaz,2015:436).

Çevirmen, yaşadığı toplumun bir bireyi konumundadır. Çevirmenin kişiliği bulunduğu kültür çerçevesinde oluşmuştur. Bu anlamda, çeviri eylemi sürecinde içinde sahip olduğu kültürü ve özgün kişiliğini çevirisine yansıtacaktır. Diğer taraftan çevirmen, karşı kültürü de çok iyi tanımak durumundadır. Sadece sözcüklerin anlamının aktarıldığı bir çeviri ürünü erekkültür için anlaşılabilir olmaktadır (Yalçın, 2015: 39). Tüm çevirmenler, çevirmek istediği kaynak metni, kendi habitusu, yani kendi ait olduğu kültür içerisinde oluşan kişiliğine bağlı olarak geliştirdiği özgün bir kültürel sermaye çerçevesinde alımlar, betimler ve erek kültüre aktarır. Çeviri etkinliğinde önemli olanda, çevirmenin sahip olduğu özgün kültürel sermaye yani idiokültürdür. Günümüz de her ne kadar yapay zekâ ile çeviri etkinliği gerçekleştirile bile, yaratıcı ve deneyimli çevirmen halen önemli yeri korumaktadır.

Değişen Çevirmen Kimliği ve Çeviri Eyleminde Yansımaları

Çevirmen için, hem kaynak metnin iletmesi gereken mesajın yerini bulması, hem de hem de çevirmenin yorumuyla ortaya çıkan yeni metnin erek toplum beklentilerine uyarlamak zor bir uğraştır. Bunun için çevirmenin bir okur, bir yorumcu ve iyi bir yazar gibi donanımlara sahip olması gerekmektedir. Dünyada yaşanan küreselleşme, çok hızlı gelişen teknolojinin sayesinde iletişim alanını etkilemektedir. Bu bağlamda uluslararası ürünlerin ortaya çıkması, özgün kültürel değerleri olumsuz olarak etkilemektedir. Çevirmen, bu olumsuzluğun önüne geçecek donanıma sahip olmalı ve çeviri çalışmalarında kaynak metnin kültürel değerlerinin yok olmamasını sağlamalıdır. Toplumsal hayat, kültürel dinamiklerden oldukça etkilenmektedir. Çeviri sürecinde çevirmen, kültürel değerleri ön plana çıkarmak için uğraş vermeli ve farklı kültürler arasında bir köprü inşa etmeye çaba göstermelidir. Yılmaz'a göre, çevirmenin yaptığı iş kolay bir uğraş değildir. Çevirmenin aracılık yaptığı kaynak ve hedef dillerin hem toplumsal hem de kişisel

kullanım değerlerini çok iyi bilmenin yanında çok iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Aksi durumda iletişim kurarken gönderilen iletinin etkililiği çevirinin ayrıntılarında kaybolabilir. Çevirmen, kendi özgün sosyo-kültürel birikimlerinden sıyrılarak ön yargıdan uzak, bilinçli, kaynak metne saygılı ve ancak uygun gördüğü yerlerde kendi yorumunu katabilen biriolma zorunluluğu söz konusudur. (Akt: Baykan,2005:181).

Çeviri alanında yaşanan kültür odaklı değişim, çevirmene, etkileşim içerisinde bulunduğu toplum içerisinde farklı roller yüklemiştir. Çünkü çevirmenin rolü artık kültürler arasında farklılıkları dilsel bağlamda ortaya koymak değil, bir kültür/toplum uzmanı olarak farklı kültürler arasında bir bağlantı kurmak zorundadır. İki farklı kültür arasında hareket eden çevirmen, kültürlerin bulunduğu ortak alanda durmak ve bi kültürden diğerine anlaşılmasını sağlar kılmak için sürekli olarak bilişsel eylemlerde bulunmaktadır. Çevirmenin bu tutumu kendisinin kültürlerarasında tarafsız duruşunu göstermektedir. Bu bağlamda çevirmen bir denge uzmanıdır (Eruz, 2008: 45). Çevirmenin gerçekleştirdiği çeviri eylemi dillerarası bir aracılık eylemi değildir. Çevirmen, düşünsel etkinlikleri sonucunda bir sanat ortaya koymaktadır. Bu çevirmenin yaratıcı gücü ile alakalı bir durumdur. Ancak çok daha iyi ürün ortaya koyabilmesi için daha çok çeviri etkinliği yapması ve deneyimlenmesi gerekmektedir. Höniğ'e (1982) göre, çevirmenin iyi bir çeviri becerisi kazanması demek, bir kültürden öteki kültüre çeviri köprüsünün kurulması anlamına gelmektedir. Bu şekilde farklı kültürler arasında kelimelerin ve düşüncelerin serbest değişimi olanaklı olmaktadır. Çeviri köprüsü, metinleri sorunsuz bir şekilde köprünün bir yakasından diğer yakasına aktarma işidir (Akt: Tosun, 2017: 66).

Çevirmenin ürettiği yeni düşünce etkinliği içeren çeviri eylemi, erek kültür içerisinde anlayış ve kültür değişimlerine neden olabilmektedir. Değişimlerin temelinde yatan dil/ kültür uzmanı olan çevirmenlerin, çeviri eylemi aracılığı ile ürettikleri düşüncelerdir. Düşünce temelinde oluşan bu etkinlik toplumsal bir birey olan çevirmenden başlayarak çeviri ürünleri sayesinde zamanla tüm toplumu etkiler hale gelmektedir. Değişen çevirmen kimliğinin çeviri eyleminde yansımaları, birey - kültür odaklı ilişkilere bağlıdır.

Çevirmen, ilk olarak kendi aidiyeti olan kültüründen etkilenirken, gerek birey gerekse çevirmen olarak zaman içerisinde yeni kazanımlar ve deneyimler elde etmektedir. Bu kazanımlar erek kültürle olan etkileşimini değiştirebilir. Çevirmenin erek kültürün uygulama yeri olan toplumunu çok iyi tanıması, dil ve kültür bilgisi, bireysel özellikleri, yetileri kendisini toplumu yönlendiren bir uzman haline getirebilir. Bu kültürün bireyle olan etkileşimi sonucu bir durağan olmaktan çıkarak, değişmeye yönelik bir kültür alışverişine yeri bırakmaktadır. Bu bağlamda birey kazanım elde ettiği kültür ile kendi kültürünü sentezlemektedir. Aslında bu karşılıklı bir kültür etkileşimidir. Toplumsallığın gereği olarak karşılıklı kültür alış veriş ve hareketliliği kendini göstermektedir. Özellikle bireyin kültürel olguları hem içerik hem de yapısal olarak etkilemesi sonucu durağanlık yok olmaktadır. Kültürün bireyi tek taraflı etkileyen ilişkisi bireyin de kültürü etkilemesiyle durağanlık özelliğini yitirecektir (Erkurt, 2014: 27).

Kültür birey etkileşimini, ilk önce toplumun beklentileri ve gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkarken, sonrasında erek yazın çerçevesinde etkili olmuştur. Erek yazın, çevirmenin kendi düşünsel ürünüdür ve dolayısıyla erek okurun tercihlerini göz önünde bulundururken onları da etkilemektedir. Erek okura tanıtılan yeni konular, çevirmenin o kültüre sunduğu katkılar aracılığı ile kabullenilmektedir. Bu bağlamda çevirinin erek kültürün uygulama alanı olan toplum yapısına olan etkisini, çevirmenin etkisi olarak görmek gerekmektedir. Çeviri süreci tamamen çevirmenin kararlarına dayanmaktadır. Çevirmen merkezli bu yaklaşım, çeviribilim alanına birey- toplum çerçevesinde sosyolojik açıdan bir katkı yapmaktadır.

Geleneksel çeviri anlayışında ve uygulanan çeviri alanında dilbilimin gerekliliği olan salt metin ve dil merkezli yaklaşımların, çevirilerin etkilerini ve sonuçlarını açıklamada yeterli görülmemiştir. Aynı şekilde çevirmen ve çeviri süreci odaklı uygulamalara yönelik aktarımların da çevirinin sosyo- kültürel etkileri ve sonuçları konusunda yeterli olmadığı görülmüştür. Çeviri etkinliğinin tüm toplumsal alanlarda etkisi, yapılan araştırma ve çalışmalara rağmen oldukça geç fark edilmiştir. Çevirinin toplumsal yönünün keşfi sonucunda çeviribilim disiplinlerarası çalışmalarla, ihtiyaç duyduğu bütüncül yaklaşımları sosyoloji kuramlarıyla bulabilmiştir. Böylece çeviri uygulamalarının kuramsallaştırıldığı ve çevirmen davranışlarını Pierre Bourdieü'nün kuramı (çevirinin toplumsal bir sitem olarak işleyişini ve yapısı) ve gözlemlenmede Niklas Luhmann'ın toplumsal sistem kuramının çeviriye önemli bir paradigma değişimi yaşatmakta olduğu açıktır (Kabucik,2013:17).

Çeviri etkinliğinin başlangıcından en sonuna kadar gerçekleşmesini sağlayan ve çeviri ürününü alıcısının hizmetine sunan bizzat çevirmenindir. Çeviri, toplumsal ve kültürel gereksinimlerden ortaya çıktığı kabul edilmekle birlikte, çevirinin oluşması çevirmenin beklentileri, ihtiyaçları, kararları, çeviri etkinliğinin ilk aşamasında oldukça etkindir. Çevirmenin ortaya çıkardığı yeni metni, erek toplumu nasıl etkileyeceği erek okurların davranış ve tutumları belirleyecektir.

Kültür Odaklı Çeviri Etkinliğinde Çevirmenin Rolü

Çeviri etkinliği, farklı iki dil arasında sıradan basit şekilde sözcüklerin eşdeğerliliğini bulmak değildir, aksine çeviri düşünsel bir etkinliktir. Diğer taraftan çeviri etkinliğinde kültürlerarası eşdeğerliliği de sağlamak olanaksızdır. Çünkü kültürlerarası yapılan çeviri, hem kültür değişim ve kültür süzgecinden geçerken hem de çevirmenin dilsel, bilişsel, psikolojik, sezgisel ve yaratıcılık öznel düşünsel süzgeci devreye girmektedir. Bu anlamda çeviri, metinler arası bir geçişten çok, kültürler ve özneler arası geçişi yansıtmaktadır (Tosun, 2017: 285).

Çevirmenden beklenen iki farklı dil arasında bir aracı olmasıdır. Her iki dil ve kültür arasında gidip gelen çevirmenin tarafsız olması beklenmektedir. Ancak bazen içerisinde toplumsallaştığı ve kültürel kimliğini taşıdığı kendi dili lehine, bazen de yabancı kültüre daha yakın olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda çevirmenler, tarihsel süreç içerisinde kuşku duyulan kimseler olmuştur. Birçok kez de bedelini canları ile ödemişlerdir. Hâlbuki çevirmenler, “anlaşılmayana anlaşılır” yani “bilinmeyi bilinir yapmak” gibi görevi olan kimselerdir. Klöpfer’in (1967) “Die Theorie der literarischen Übersetzung” (Edebi Çevirinin Kuramı) eserinde, Eski Mısır’da çevirmenler, tanrı tarafından insanlara iletilmesi gereken bilgileri aktarmakla görevli kutsal kimseler olarak görülmüşlerdir (Yücel, 2016: 17).

Çevirmenlik, hem yazılı hem de sözlü olarak yapılan bir iletişim uzmanlığıdır. Bu uğraş, oldukça karmaşık bir işlemdir. Farklı iki dil ve kültüre aracılık eden ve bunun sonucunda onları buluşturan çevirmen, çeşitli semboller aracılığıyla sosyo-kültürel bağlamda iletişimi sağlamaya çalışan alanında yetkin kişidir. Bu bağlamda çevirmen, belli başlı bazı amaçların hedefini bulması çeviri etkinliğini uygulamaya sokan kimsedir. Erek odaklı çeviri kuramını geliştiren Toury (1995), çevirmeni kendine özgü normları olan ve çeviri sürecinde özne kararlar alan kimse olarak tanımlamaktadır. Çevirmenin kendi normları ile topluma hizmet ettiğini söylemektedir. Çevirmenin bu toplumsal rolünün yanında, kendi davranışlarını kısıtlayan sosyo- kültürel sınırlamaları normlar öğrenerek aşmak zorundadır. Bu da kültür odaklı çevirmen olabilmenin ön koşuludur (Akt. Rıfat, 2012:149).

Kültürlerarası iletişimin doğru sağlanması için öncelikle çevirmenin iyi bir okur olması gerekmektedir. Çevirmenin ilk görevi, önce kaynak metni okumaktır. Çevirmen, kaynak metni erek kültüre aktarırken, oluşan ürüne yeni bir ruh vermelidir. Ayrıca bu yeni metinlerin başka okurlara, farklı kültüre sahip okurlara ulaşmasını sağlamalıdır. Çevirmenin kaynak metinlerin yeniden üretilip, o metinlere farklı kültürel zeminlerde yaşam kazanma şansı vermesi, iki farklı kültür arasında sıradan bir çalışma değildir. Bu çeviri çalışması unutulmuş ya da terk edilen kültürel değerlerin yeniden hayata kazandırılmasıdır. Bu çevirmenlerin yeni çeviri anlayışına uygun olarak, kendi yetilerini özgürce kullanabildikleri bir durumdur. Çevirmen burada erek dilde okura, Eco’nun da (2000) dediği gibi; okurun tanımadığı bir ormanda kaybolmadan gidebileceği yerlerin haritalarını vermektedir. Çevirmen, erek okura kendi yetilerini de kullanarak yolunu bulması olanağını sağlayacaktır. Çevirmen ile erek metin okuyucusu arasında fark vardır. Çevirmen kaynak metin ile erek- erek metnin okuru zincirinde bir ara okurdur. Bu bağlamda çevirmenin erek metin oluşturduğu için sorumluluğu bulunmaktadır. Ancak erek okurun böyle bir sorumluluğu söz konusu değildir (Eruz-Esen, 2008:217).

Çevirmen, çeviri metnini çevirirken, meraklısına kapalı olan bir odanın kapısını gösterime açar gibi okura kapalı olan metni, okura tanıtmakla onu açık bir eser haline getirmekle yükümlüdür. Ancak bu eylemi gerçekleştirmekle, kapalı odanın tanıtımı tam olarak gerçekleşmemektedir. Bunun için meraklıların da oda ile ilgili ön bilgilerinin olması gerekmektedir. Bunun için odanın tanıtımını yapan kimse, kapıyı açmadan bilgi vermelidir. Çevirmen de kapalı metnin açık hale dönüştürürken, okurların gerekli okuma yönlendirmeleri yapması beklenmektedir. Eco (1996), okurun okuma deneyiminin var olduğunu, ancak okurun bu edimini yazarın ya da çevirmenin yönlendirmesi gerekliliğini belirtmiştir. Bu bağlamda, erek topluma açılan metin de taşıdığı sosyo- kültürel öğeler çerçevesinde kendi örnek okurunu üretmek zorundadır.

SONUÇ

Farklı dil ve kültürlerin buluştuğu çeviri oldukça karmaşık bir etkinliktir. Çevirmen bu karmaşık etkinliği gerçekleştirmek için, düşünsel anlamda oldukça fazla uğraş vermektedir. Özellikle yüzyılın son çeyreğinde, çeviri alanında yaşanan toplum ve kültür odaklı değişim, çevirmen eylemini oldukça etkilemiş ve çevirmeni çeviri etkinliğinin özgür bir öznesi haline getirmiştir. Bu özgürlük kaynak ya da erek metinle sınırlandırılmayan ve çevirmenin sosyal sermayesini de ön plana alan bir esnekliktir. Çevirmenin öznesi olduğu çeviri etkinliği, aralarında iletişim köprüsü kurulan her iki dili, kültürü ve toplum yapısının tanınması çerçevesinde gerçekleşmektedir. Ayrıca bu bağlamda gerçekleştirilen çeviri araştırmaları, farklı bilimsel alanlarda disiplinlerarası çalışmalara ışık tutmakta ve katkı sunmaktadır.

Toplumsal ve kültürel odaklı uygulamaların önem kazandığı çeviri araştırmalarında, çevirmenin de görevinin değiştiği, yani sadece farklı diller arasında aktarım uzmanı olmaktan çıktığı görölmektedir. Çeviri etkinliği uygulamalarındaki değişimle, yeni bir kültür ürünü oluşturan çevirmen, kaynak metnin bütünlüğünün yok olmaması ve erek kültürde iyi anlaşılmasını açısından daha fazla özen göstermeye yönelmiştir. Kültür odaklı çeviri anlayışı ile erek toplumun beklentilerinin karşılandığı çeviri anlayışında çevirmen de, karşı kültürün ayrıntılarını bilmesi ve kendi kültürel karakteristiği çerçevesinde iyi bir metin yazarı olması beklenmektedir.

Kültür ve toplum birbirinden ayrılamaz iki olgudur. Bu anlamda bir dil uzmanı olarak rol üstlenen çevirmenin, çeviri etkinliğinde ürettiği düşüncelerin bireyden topluma etkili olduğu, çeviri alanındaki kültür odaklı paradigma değişimi ile birlikte görölmektedir. Düşünsel ve kültürel bir çevirmen sanatı olan çeviri etkinliği, kültürlerarası buluşma noktasıdır. Farklılıkları buluşturan iletişim köprüsünü inşa eden mimar çevirmenin kendisidir. Bu nedenle, toplumsal ve kültür odaklı çeviri anlayışında çevirmen habitusunu ön plana çıkmaktadır. Çeviri etkinliğindeki anlayış değişimi ile birlikte, kaynak kültür ve erek kültür farklılıklarını ortaya koyan bir çevirmen kimliği değil, aksine farklılıkları kendi özgünlükleri çerçevesinde birbirlerini kabul etmelerine, önyargıların ortadan kalkmasına ve onların uyum içerisinde yaşamalarına olanak sağlayacak uzman çevirmenlerin olması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, B. (2000). Kültür odaklı çeviri ve çevirmen *Türk Dili*, 583, 51-57
- Ammann, M. (2008). *Akademik çeviri eğitimine giriş*, Çev. Emine Deniz Ekeman, Multilingual Yayınları,
- Arı, S. (2014). *Çeviri sosyolojisi*, Aylak Yayınları
- Baykan; A. (2005). Sosyal-Kültürel faktörlerin çevirideki rolü, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 177-197
- Doğan, A. (2015). Sözlü çeviri çalışmaları ve uygulamaları, (4. Baskı), Siyasal Kitapevi.
- Erkurt, G.ř. (2014). Kişilik ve kültür etkileşimi bağlamında çevirmen idiokültür'nün çeviri ürün aracılığıyla erek sosyal yapıya etkisi, *Tarih Okulu Dergisi*, 7, 23-46.
- Eruz, S. (2008). *Akademik çeviri eğitimi*. Multilingual Yayınevi
- Göktürk, A. (2016). *Çeviri: dillerin dili*, Yapı Kredi Yayınları
- Kabukcik, S. (2013). *Çeviri sosyolojisi ve çeviri alanında sosyolojik yaklaşımların çeviribilimde paradigma değişimine etkisi*, Akademik Bakış Dergisi,37,1-18
- Kutluay Yılmaz, S. (2015) Kişisel tarihin bir ürünü olarak çevirmen habitusu, *International Journal of Language Academy*, 3(1). 428/437
- Rıfat, M. (2012) Çeviri Seçkisi 2, Çeviri(bilim) Nedir? Dünya Yayıncılık, Dünya Kitapları 233, İstanbul
- Sunel, A.H. (1988). Çeviri ve bir çevirinin düşündürdükleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S3, 153 - 168
- Tosun, M.(2017). işlevsel çeviribilim, Değişim Yayınları.
- Tunalı, G. (2006). Çevirmen Kimlikleri: Tarihsel, Dizgeci Ve Eleştirel Bir Yaklaşım; Dokuz Eylül Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Almanca Mütercim-Tercümanlık Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Yalçın, P. (2005). *Çeviri stratejileri kuram ve uygulama*. Grafiker Yayınları.
- Yazıcı, M. (2004). *Çeviri etkinliği*. Multilingual Yayınevi.
- Yücel, f. (2016). *Çevirinin tarihi*. Çeviribilim Yayınları.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87_Çeviri (Erişim Tarihi: 13.06.2024)

<https://www.google.com> (Erişim Tarihi: 13.06.2024)

<https://www.kutuptercume.com/tr> (Erişim Tarihi: 13.06.2024)

<https://www.nettercume.com.tr/> (Erişim Tarihi: 16.06.2024)